

Wasył Jagupow, Instytut technicznej edukacji zawodowej Narodowej akademii nauk pedagogicznych Ukrainy, czołowy współpracownik naukowy

DYDAKTYKA SZKOŁY WYŻSZEJ UKRAINY W ZAKRESIE ZMIAN CYWILIZACYJNYCH

Ягупов В.В

Завдання дидактики вищої школи України в умовах сучасних цивілізаційних змін

У статті проаналізовані методологічні проблеми вищої освіти України, які викликані сучасними цивілізаційними змінами, а також з'ясовані основні завдання дидактики вищої школи в умовах цивілізаційних змін, які мають місце у провідних країнах світу та їх освітніх системах.

Ключові слова: цивілізаційні зміни; вища освіта; завдання вищої освіти; дидактика вищої школи; тенденції.

Ягупов В.В

Задачи дидактики высшей школы Украины в условиях современных цивилизационных изменений

В статье проанализированы современные методологические проблемы, а также определены основные задачи дидактики высшей школы в условиях цивилизационных изменений, которые имеют место в ведущих странах мира и их образовательных системах.

Ключевые слова: цивилизационные изменения; высшее образование; задачи высшего образования; дидактика высшей школы; тенденции.

Iagupov V.V.

The tasks of didactics of the higher school of Ukraine under conditions of the modern civilized changes

The article includes the analysis of the modern methodological problems and also the new tasks of didactics of the higher school under conditions of civilized changes, that take place in the leading countries of the world and in its educational systems.

Key words: civilized changes; higher education; tasks of the higher education; didactics of the higher school; tendencies.

System szkolnictwa wyższego w Ukrainie jest obecnie w drodze teoretyczno-metodologicznego uzasadnienia podstawowych kierunków swego rozwoju i podalszego reformowania. Główne kierunki jego rozwoju wyznaczone są w Ustawach Ukrainy „O edukacji”, „O ogólnym szkolnictwie podstawowym”, „O zawodowej edukacji technicznej”, „O szkolnictwie wyższym”, Narodowej doktrynie rozwoju edukacji.

Dużo problemów, rozwiązywanych w naszym kraju w systemie szkolnictwa wyższego, ma charakter globalny i są charakterystycznymi dla wielu krajów. W

dokumentach UNESCO XXI stulecie słusznie jest ogłoszone stuleciem edukacji, jednocześnie w nich jest akcent o kryzysie edukacji w całym świecie, jest zaznaczono o niezbędności uzasadnienia jej nowego modelu i wyznaczenia podstawowych kierunków reformowania. Tak, analiza głównych zmian które zachodzą w systemach edukacyjnych krajów świata daje możliwość wyodrębnić *podstawowe kierunki reformowania systemów szkolnictwa wyższego*: ogólnoswiatowy globalizm, humanizacja i demokratyzacja; socjologizacja znajomości kulturalnej; ekologizacja oraz integracja międzyprzedmiotowa w zakresie szkolnictwa wyższego, orientacja na niedopuszczenie przerw w szkolnictwie wyższym.

Postępową metodologiczną podstawą rozwoju systemu szkolnictwa wyższego stają jego humanistyczna, to znaczy osobowościowo orientowana oraz podmiotowo-działalnościowa koncepcje, które jednoczy poszanowanie osobowości studenta oraz wyznanie jego jako równoprawnego partnera wykładowcy w procesie wykształcenia i wychowania, ujmowanie pierwszości studenta jako podmiotu procesu szkolenia, o ile on istnieje nie dla siebie a dla studenta, dla zadowolenia jego potrzeb edukacyjnych, dla zapewnienia otrzymania przez niego zawodowego wykształcenia oraz podalszego podwyższenia kwalifikacji i fachowego doskonalenia. Tylko humanizacja systemu szkolnictwa wyższego i zmiana jego skierowania na osobowość studenta jako podmiotu edukacyjnego procesu, wyznanie indywidualnego kierunku jego samodzielnej aktualizacji edukacyjnej z wzięciem do uwagi możliwości maksymalnej aktualizacji ewentualnych zdolności sprzyjają pokonaniu kryzysu w edukacji oraz całkowitej realizacji wymagań społeczeństwa do niej.

Dużo tych problemów dydaktycznych są podmiotem badań *dydaktyki szkoły wyższej*, jaka bada cele, reguły, podstawy, treść, metody, metodyki, technologie, szczegóły i formy organizacyjne pedagogicznej działalności wykładowcy oraz działalności szkoleniowej studenta oraz ich subiektywno-subjektowe współdziałanie (współdziałanie jako podmiotu z podmiotem), ogólne dydaktyczne problemy funkcjonowania i rozwoju szkolnictwa wyższego.

W tej definicji nie jest możliwym oczywiście podać jego wszystkie podstawowe problemy. Jednocześnie w toku ich ujawnienia i uzasadnienia jest koniecznym, z naszego punktu widzenia, brać do uwagi **szereg tendencji** które istnieją w narodowym systemie edukacji, m.in. i w szkolnictwie wyższym. Po pierwsze to – *skierowanie narodowego systemu wykształcenia na europejską i światową przestrzeń edukacyjną*, w której szczególna uwaga jest przydzielona humanistycznym cennieściami w edukacji, zachowanie „ekologii osobowości ucznia”, prawo uzyskania przez każdą osobę wykształcenia wyższego, okazanie pomocy w aktualizacji osobistej jako podmiotu bytności, podmiotu działalności życiowej, podmiotu edukacyjnej i przyszłej działalności zawodowej. Takie ujęcie oznacza odejście od społeczno-skierowanej dydaktyki do humanistycznej.

Następna tendencja: *odbywa się rozwój narodowego systemu szkolnictwa na podstawie humanistycznej filozofii edukacji*. Głównym celem szkolenia w tym zakresie jest kształcenie i rozwój twórczej osobowości studenta jako jednolitego *subiekta kultury* jaka przewiduje percepcję i aktywne odtworzenie przez niego

kulturalnego doświadczenia ludzkości, narodowości, oraz pewnego rodzaju działalności zawodowej, różnorodnych kształtów materialnej i duchowej kultury drogą ich opanowania, poznania i poznania samodzielnego, rozwoju i rozwoju samodzielnego, zaangażowania do procesu tworzenia kulturalnego w procesach kształcenia i kształcenia samodzielnego. Takie szkolnictwo wyższe ma charakter pedocentryczny t.zn. główną osobą w procesie kształcenia i wychowania jest nie pedagog a student, a podstawowym przedmiotem wpływu dydaktycznego na niego jest nie zestaw pewnej zaprogramowanej wiedzy, przyzwyczajień i umiejętności, a stworzenie dla niego takich optymalnych warunków, kiedy idzie rozwój i kształcenie jego osobowości, odbywa się kształcenie podstawowych jakości podmiotowych przyszłego fachowcy, tworzona jest duchowość i aktywna duchowna podstawa, tworcza metoda kształcenia i przyszłej działalności zawodowej, odbywa się nabycie podstawowych rodzajów kompetencji bez jakich nie da się zostać podmiotem działalności życiowej oraz podmiotem działalności zawodowej. Oczywiście takie podejście przewiduje istnienie u pedagogów i studentów ścisłych cennieści humanistycznych, konieczność opanowania i przestrzegania jakich nie wzbudza żadnych wątpliwości ze strony wszystkich uczestników procesu kształcenia – zaczynając od rektora i kończąc studentami.

Po trzecie, ***zaczyna się integracja narodowego systemu szkolnictwa wyższego w Europejską przestrzeń szkoleniową i naukową w ramach Procesu Bolońskiego.*** W celu realizacji strategicznego kierunku integracyjnego Ukrainy do Unii Europejskiej, zapewnienie różnostronnego wejścia Ukrainy do europejskiej przestrzeni politycznej, gospodarczej, prawnej wyznaczone są podstawowe kierunki szkoleniowej i naukowej integracji, przewidziano wprowadzenie europejskich norm i standardów edukacyjnych do narodowego systemu szkolnictwa wyższego.

Po czwarte, ***objętość ogólnonaukowej, zawodowej i fachowej wiedzy, jaka jest niezbędna nowoczesnemu fachowcy z jednej strony szybko wzrasta, z innej – szybko zestarzeje się*** (z reguły każde pięć lat): w związku z tym teraz akcentowanie tylko na opanowaniu pewnego zakresu ogólnonaukowej, zawodowej i fachowej wiedzy, przyzwyczajień i umiejętności nie jest dopuszczalne. Teraźniejsze metodologiczne podejścia do rozumienia treści uzyskania edukacji wyższej przewidują kształcenie w procesie szkolenia osobowości studenta jako podmiotu przyszłej działalności zawodowej na podstawie otrzymania podstawowych rodzajów kompetencji, założenie i aktywne podtrzymanie między pedagogami i studentami subiektywnych stosunków. Takie stosunki są rozumiane przez nas jako podstawowa istota procesu kształcenia.

Odpowiednio, ***wynika główny cel procesu szkolenia w uczelni wyższej: to przyszczyć każdemu studentowi jako podmiotowi działalności szkoleniowej system umiejętności być aktywnym obywatelem, umiejętności uczyć się jak osoba jaka posiada kompetencję szkoleniową, umiejętności wyrażenia samodzielnego w działalności szkoleniowej jako tworcza osobowość, umiejętność samodzielnego uzupełnienia swej ogólnonaukowej, fachowej wiedzy, doskonalić odpowiednie przyzwyczajenia i umiejętności jako podmiot działalności szkoleniowej, znaczy uzyskać podstawowe rodzaje kompetencji, jakie są konieczne studentowi jako***

współczesnemu obywatelowi, fachowcy dla tworczej aktualizacji samodzielnej w przyszłej działalności fachowej, wśród jakich przede wszystkim należy wymienić społeczną i komunikatywną, szkoleniową i badawczą, ogólnonaukową i informacyjną, ogólnofachowy i zawodowy rodzaje kompetencji, jakie w całości kształcą podmiot przyszłej profesjonalnej i zawodowej działalności.

To znaczy że teoria i metodyka dydaktyki szkoły wyższej mają być skierowane na osobowość studenta jako podmiot działalności szkoleniowej, na kształcenie, na rozwój, a gdy jest możliwość i doskonalic jego czołowe jakości jako przyszłego fachowcy w procesie szkolenia, na stworzenie i podtrzymanie warunków dla wywołania i wsparcia jego subiektywności we wszystkich rodzajach działalności życiowej. W związku z tym ten proces trzeba zorganizować tak, żeby student rzeczywiście był podmiotem działalności szkoleniowej, był zdolny uczyć się samodzielnie, ukształtował skuteczne metody samodzielnej edukacji i samodzielnej aktualizacji.

Po piąte, *szkoleniowa działalność studentów, jaka ma swoje, należące tylko jej psychologiczne, psychofizjologiczne prawidłowości, zasady i mechanizmy.* Pewnie współczesna dydaktyka ma brać je do uwagi. W zakresie na przykład, szkolenia cennościowego powstaje pytanie: jak, w jaki sposób uczyć – stereotypizacji czy refleksji, konstruktywnego dialogu czy autorytarne monologu? Więc to cała warstwa dydaktyki szkoły wyższej jaka na czas teraźniejszy jest nie tylko nie zbadana ale i przez wielu kierowników i pedagogów, niestety, nie zawsze jest uświadamiana.

Po szóste, *na edukację bezpośredni wpływ mają technologie telekomunikacyjne oraz Internet.* Bez tego nie jest możliwe współczesne społeczeństwo, trzeba brać to do uwagi, chciało by się tego czy nie. Teraz systemu szkolnictwa wyższego nie da się wyobrazić bez technologii telekomunikacyjnych oraz Internetu, jakie z jednej strony zostały nowoczesnym efektywnym środkiem szkolenia, z drugiej – źródłem różnorodnej naukowej, szkoleniowej i innej informacji. W związku z tym prawidłowo powstała dydaktyka szkolenia dystancyjnego.

Po siódme, analiza porównawcza systemów szkolnictwa wyższego Ukrainy a innych państw świata świadczy o istnieniu różnorodności struktur i wzorów szkolenia różnych zawodowców u nich. Jednak jednocześnie można wyodrębnić pewne ogólne zasady i podejścia do systemu przyszłych zawodowców z edukacją wyższą, wśród których szczególną uwagę należy przydzielić niezbędności realizacji *zasady nieprzerywania szkolenia w ciągu życia.*

Czołowymi tendencjami rozwoju systemu szkolnictwa wyższego w Ukrainie są:

1) *orientacja na ludzki pomiar* w działalności szkoleniowej uczelni wyższej, na wyznaczenie wartości i samodzielności osobowości studenta oraz jej godności. W związku z tym skierowanie procesu szkoleniowo-wychowawczego ma być na samocenne życie, twórczości, sukcesu osobistego osoby jak obywatela, osobowości, studenta i przyszłego zawodowcy, realizacja zasad subiektywnego współdziałania pedagogów i studentów, wszechstronnego sprzyjania

tworczym możliwościom studenta jako podmiota przyszłej działalności zawodowej, w procesie szkolenia;

2) **rozumienie pedagogów subjektowości studenta w procesie szkolenia uczelni oraz percepcji, wszechstronne wsparcie i zabezpieczenie**: aksjomatem dla kierowników i pedagogów ma być uświadomienie takiej zasady: student nie jest substancją plastyczną z jakiej można wylepić wszystko co się chce, a jest aktywną osobowością z potężnym różnorodnym potencjałem twórczym. Ta osobowość z jednej strony jest równoprawnym uczestnikiem procesu szkoleniowo-wychowawczego obok z pedagogiem, z drugiej – bierze dla siebie z wpływu szkoleniowo-wychowawczego tylko potrzebne i niezbędne;

3) **skierowanie procesu szkolenia na osobowość studenta jak na jego podmiot**, to znaczy zapewnienie warunków dla jej aktualizacji samodzielnej jako subiekta procesu szkolenia, w tym wypadku szkolnictwo wyższe będzie interesować student nie jak całość czy system niektórych poznawczych procesów i formacji psychicznych, psychicznych stanów i właściwości, a jak jednolita twórcza osobowość, jaka aktywnie kształci się i rozwija jako podmiot bytności, działalności szkoleniowej oraz szkolenia się, samoaktualizuje się w działalności szkoleniowej;

4) **pokonanie odrębności kultury i nauki od szkolnictwa wyższego oraz jej skierowanie na humanistyczne wartości światowej, narodowej i fachowej kultur**: proces szkoleniowo-wychowawczy ma być skierowany na kształcenie twórczej osobowości humanistycznej studenta jak jednolitego subiekta kultury pewnego rodzaju działalności zawodowej a wynikiem takiego podejścia jest kształcenie u studentów kultury zawodowej w całości i kultury zawodowego zachowania, fachowego myślenia;

5) **przeniesienie akcentu z działalności wykładowczej pedagoga na twórczą działalność szkoleniową studenta**, na stworzenie jaknajlepszych warunków dla samodzielnego wykazania się w działalności szkoleniowej, na kształcenie u niego twórczej metody nauki, edukacji i aktualizacji samodzielnej w tej działalności;

6) wynikiem oddziaływania wyżej wymienionych tendencji jest stopniowe **przejście od tradycyjnych, informatywnych i monologicznych metod i organizacyjnych wzorów szkolenia do dialogicznych**: podstawę nowoczesnych metod i technologii ma stanowić paradygmat dialogu, jakie najaktywniej są wprowadzane przy pomocy idei i zasad subiektywno-działalnościowego szkolenia;

7) **komputeryzacja i technologizacja szkolenia**: z powodu intensywnego rozwoju informacyjnych technologii szkolenia powstają poważne powody dla lustracji rzędu fundamentalnych podejść do organizacji procesu szkolenia i, odpowiednio rozwoju lokalnych i globalnych sieci elektronicznych, multimedialnych środków szkolenia, szybka komputeryzacja domowa zdolna jest istotnie zmienić cele, zadania, metody, metodyki, technologii i treść szkolnictwa wyższego i jego wzory organizacyjne;

8) celowe **wprowadzenie** do procesu szkolenia **osobowościowo orientowanych i subiektywno-działalnościowych metodyk i technologii szkolenia**: rzeczywiście w obecnych warunkach z jednej strony potrzebuje interpretacji problem «oczłowieczenia Człowieka» i uchronienia «ekologii Człowieka» w

dziedzinie szkolnictwa wyższego, a z drugiej – stosowanie takich metodyk i technologii szkolenia jakie naprawdę sprzyjają aktualizacji osobowościowych walorów studentów i pomagają w praktyce procesu szkolenia je utrwalić i rozwijać.

W taki sposób *nowoczesna dydaktyka szkoły wyższej* spierając się na humanistyczną filozofię edukacji, czołowe idee i zasady osobowościowo orientowanego a subiektywno działalnościowego szkolenia ma badać nowe niezwykle zjawiska w procesie szkolenia oraz *rozstrzygać takie zadania naukowe*: wyznaczyć taksonomię celów szkolenia i przygotowania fachowego studentów oraz uzasadnić treść, biorąc do uwagi z jednej strony nowoczesne tendencje rozwoju szkolnictwa wyższego w czołowych krajach świata, z drugiej – cennosci i pierwszeństwo narodowego systemu wykształcenia; uzasadnić treść zdobywania edukacji wyższej przez studentów i wyznaczyć jej podstawę metodologiczną; badać treść, prawidłowości i zasady szkolenia i przygotowania fachowego a także drogi podniesienia jego wpływu rozwijającego i wychowawczego na studentów jak na subiektywno szkolenia; uzasadnić dydaktyczne podstawy kształcenia i rozwoju osobowości studentów w procesie edukacji; uzasadnić warunki dydaktyczne, jakie sprzyjają twórczej samoaktualizacji studentów w działalności edukacyjnej jako jej subiektywno; badać prawidłowości, zasady i mechanizmy działalności szkoleniowej studentów oraz dydaktyczne podstawy kształcenia jej twórczej metodyki, drogi ich samoaktualizacji w procesie nauki, działalności szkoleniowej i samoedukacji; uzasadnić system dialogicznych metod szkolenia i metodyki twórcze oraz technologie skutecznego ich stosowania w procesie szkolenia; doskonalić organizacyjne wzory szkolenia z urachowaniem nowoczesnych ogólnoswiatowych, europejskich, narodowych i ściśle fachowych edukacyjnych tendencji i tradycji, informacyjnych i innych nowoczesnych technologii szkolenia; uzasadnić skuteczne i obiektywne kryteria oceny wyników jak całego dydaktycznego procesu tak i działalności pedagogicznej subiektywno wykładania i powodzenia działalności szkoleniowej studentów; interpretować komponent oceny i wyników procesu szkolenia i wypełnić go osobowościowym, subiektywno działalnością i kompetencyjnym pomiarem.

Po takim rozumieniu podstawowych problemów współczesnej dydaktyki szkolnictwa wyższego wolno stwierdzać, że jej **obiektem** jest szkolnictwo wyższe, a **przedmiotem** – system stosunków „podmiot wykładania – podmiot szkolenia; podmiot szkolenia – materiał szkoleniowy; stosunki pomiędzy podmiotami szkolenia, podstawowe prawidłowości funkcjonowania każdego elementa procesu szkolenia...” [Jagupow 2002: 207].

Więc, ona jako dziedzina pedagogicznej nauki bada cele, reguły, prawidłowości, zasady, treść, metody i wzory zorganizowania i przeprowadzenia dydaktycznego procesu oraz treść działalności jego podmiotów. Rozmaitość stosunków między nimi jest *treścią procesu szkolenia*. Niewątpliwie, wśród tych stosunków najgłówniejszym jest sojusz wykładania i szkolenia się, to znaczy stosunki wzajemne pedagoga a studenta.

W taki sposób nowoczesna dydaktyka wyższej szkoły – to dziedzina pedagogiki szkoły wyższej, jaka bada, uogólnia i uzasadnia cele, prawidłowości,

zasady, treść, wzory i metody dydaktycznego procesu w uczelni wyższej, stosunki wzajemne pedagogów a studentów jako podmiotów procesu szkolenia, wpływ różnorodnych zjawisk dydaktycznych na kształcenie i rozwój studenta jako twórczej osobowości i podmiota przyszłej działalności szkoleniowej i zawodowej.

Literatura

1. Jagupow W. (2002), Pedagogika: [podręcznik dydaktyczny], Kijów.

ДИДАКТИКА ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ В СВІТЛІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН

Система вищої освіти в Україні нині знаходиться на шляху теоретико-методологічного обґрунтування основних напрямків свого розвитку та подальшого реформування. Основні напрями її розвитку визначені у Законах України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про професійно-технічну освіту” та “Про вищу освіту”, Національній доктрині розвитку освіти. Багато проблем, які розв’язуються у нашій державі у системі вищої освіти, мають глобальний характер та є характерними для багатьох країн. У документах ЮНЕСКО XXI століття слушно оголошене століттям освіти, водночас в них наголошується про кризу освіти у всьому світі, підкреслюється про необхідність обґрунтування суттєво її нової моделі та визначення основних напрямів реформування. Так, аналіз основних змін, які відбуваються в освітніх системах провідних країн світу, дає можливість виокремити *основні напрями реформування систем вищої освіти*: загальнопланетарний глобалізм; гуманізація і демократизація; культурознавча соціологізація, екологізація та міждисциплінарна інтеграція у змісті вищої освіти; орієнтація вищої освіти на безперервність.

Провідною методологічною основою розвитку системи вищої освіти поступово стають її гуманістична, тобто особистісно орієнтована та суб’єктно-діяльна концепції, які об’єднують повагу до особистості студента та визнання його рівноправним партнером педагога в навчально-виховному процесі, розуміння первісності студента як суб’єкта навчального процесу, оскільки він існує не сам по собі, а для студента, для задоволення його освітніх потреб, для забезпечення отримання ним професійної освіти та наступного підвищення кваліфікації та професійного вдосконалення. Тільки гуманізація системи вищої освіти та її переорієнтація до особистості студента як до суб’єкта процесу навчання, визнання індивідуальної траєкторії його навчальної діяльності, активне формування в ньому механізмів самоучіння, саморозвитку, самовиховання та самоактуалізації з урахуванням можливостей максимальної актуалізації потенційних здібностей сприяють подоланню кризи в освіті та повній реалізації вимог суспільства до неї.

Багато цих дидактичних проблем є предметом дослідженням *дидактики вищої школи*, яка досліджує цілі, закони, закономірності, принципи, зміст, методи, методики, технології, особливості та організаційні форми підготовки майбутніх фахівців з вищою освітою, з’ясовує зміст та особливості педагогічної діяльності викладача та навчальної діяльності студента та їх суб’єкт-суб’єкту взаємодію, загальні дидактичні проблеми функціонування та розвитку вищої освіти.

У цій дефініції не можна, безперечно, подати всі її провідні проблеми. Водночас, у процесі їх з’ясування та обґрунтування необхідно враховувати, на нашу думку, **низку тенденцій**, які мають місце в національній системі освіти, у тому числі й у вищій освіті. Насамперед, по-перше, це – **орієнтація національної системи освіти на європейський і світовий освітній простір**, в якому особлива увага звертається на гуманістичні цінності в освіті, збереження “екології особистості учня”, право отримання кожною особою вищої освіти, допомогу їй в самоактуалізації як суб’єкту буття, суб’єкту життєдіяльності, суб’єкту навчальної та майбутньої професійної діяльності. Такий підхід означає поступовий відхід соціально-орієнтованої дидактики до гуманістичної.

Наступна тенденція: **відбувається становлення національної системи освіти на основі гуманістичної філософії освіти**. Головною метою навчання в її руслі є формування і розвиток творчої особистості студента як цілісного *суб’єкта культури*, яка передбачає розпредметнення ним культурного досвіду людства, нації та певного виду професійної діяльності, багатоманітних

формування матеріальної і духовної культури шляхом їх діяльнісного опанування, пізнання та самопізнання, розвитку та саморозвитку, залучення до культуротворчої діяльності у процесах учіння і самоосвіти. Така вища освіта має однозначно педоцентричний характер, тобто головною дійовою особою постає у навчально-виховному процесі становиться не педагог, а студент, а основним предметом дидактичного впливу на нього є не сукупність певних програмованих знань, навичок і вмій, а створення таких оптимальних умов для нього, коли формується та розвивається його особистість, відбувається формування провідних суб'єктних якостей майбутнього фахівця, прищеплюється духовність й активна життєва настанова, творча методика навчальної та майбутньої професійної діяльності, набуваються основні види компетентності, без яких не можна стати суб'єктом життєдіяльності та суб'єктом професійної діяльності. Безумовно, такий підхід передбачає наявність чітких гуманістичних цінностей у педагогів і студентів, необхідність опанування та дотримання яких не викликає жодного сумніву з боку всіх суб'єктів освітнього процесу – розпочинаючи від ректору та закінчуючи студентами.

По-третє, *відбувається системна інтеграція національної системи вищої освіти в Європейський освітній і науковий простір у межах Болонського процесу*. З метою реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу, забезпечення всебічного входження України в європейський політичний, економічний і правовий простір визначені основні напрями освітньої і наукової інтеграції, передбачено впровадження європейських норм і стандартів освіти в національну систему вищої освіти.

По-четверте, *обсяг загальнонаукових, професійних і фахових знань, які необхідні сучасному фахівцю, з одного боку, швидко зростає, а з іншого – також швидко застаріє* (як правило що п'ять років): у зв'язку з цим сьогодні робити акцент тільки на опануванні студентами тільки певної сукупності загальнонаукових, професійних і фахових знань, навичок і вмій не можна і не допустимо. Сучасні методологічні підходи до розуміння сутності отримання вищої освіти передбачають формування у навчальному процесі особистості студента як суб'єкта майбутньої професійної діяльності на основі набуття основних видів компетентності, налагодження та активне підтримання між педагогами та студентами суб'єкт-суб'єктних взаємин. Ми такі взаємини розуміємо як сутність сучасного навчального процесу.

Відповідно, виникає *головна мета навчального процесу у вищому навчальному закладі*: це – *прищеплення кожному студенту як суб'єкту навчальної діяльності систему вмій бути як активному громадянину, вмій вчитися як особі, яка має навчальну компетентність, вмій самовиражатися в навчальній діяльності як творчої особистості, вмій самостійно поповнювати свої загальнонаукові, професійні та фахові знання, вдосконалювати відповідні навички та вміння як суб'єкту навчальної діяльності, тобто набувати основні види компетентності, які необхідні студенту як сучасному громадянину, професіоналу та фахівцю для творчої самоактуалізації у майбутній фаховій діяльності, серед яких насамперед слід назвати громадянську та комунікативну, навчальну та дослідницьку, загальнонаукову та інформаційну, загальнопрофесійну та фахову види компетентності, які у сукупності формують суб'єкта майбутньої професійної та фахової діяльності*.

Це означає, що теорія та методика дидактики вищої школи мають бути спрямовані до особистості студента як суб'єкта навчальної діяльності, на формування, розвиток, а коли є можливість і вдосконалювати його провідні суб'єктні якості як майбутнього фахівця у процесі навчання, на створення і підтримання умов для прояву та підтримання його суб'єктності у всіх видах життєдіяльності. У зв'язку з цим цей процес необхідно організувати таким чином, щоб студент справжнє був суб'єктом учіння та навчальної діяльності, був здатним і спроможним самостійно вчитися, сформував ефективні методики самоосвіти та самоактуалізації.

По-п'яте, *навчальна діяльність студентів, яка має свої, притаманні тільки їй, психологічні, психофізіологічні та фізіологічні закономірності, принципи та механізми*. Напевно, сучасна дидактика має й їх враховувати. У руслі, наприклад, ціннісного навчання виникає запитання: Як, який спосіб вчити – стереотипізацією чи рефлексією, конструктивним діалогом чи авторитарним монологом? Отже, це – цілий пласт дидактики вищої школи, який на сьогодні, практично, не тільки не досліджений, а багатьма керівниками та педагогами системи вищої освіти, на жаль, не завжди усвідомлюється.

По-шосте, *на освіту безпосередній вплив мають телекомунікаційні технології та Інтернет-ресурси*. Це – даність сучасного суспільства, якою обов'язково слід рахуватися як би цього хотілося б або ні. Нині систему вищої освіти поза телекомунікаційними технологіями та

Інтернет-ресурсами не можна уявити, які стали, з одного боку, сучасним ефективним засобом навчання, а з іншого – невичерпним джерелом різноманітної наукової, довідкової та навчальної інформації. У зв'язку з цим закономірно виникла дидактика дистанційного навчання.

По-сьоме, порівняльний аналіз систем вищої освіти України та інших країн світу свідчить про наявність розмаїття структур і параметрів підготовки різних фахівців у них. Але, водночас, можна встановити певні загальні принципи і підходи до системи підготовки майбутніх фахівців з вищою освітою, серед яких слід особливу увагу звернути на необхідність реалізації **принципу неперервності освіти особи протягом життя**.

Провідними тенденціями розвитку системи вищої освіти в Україні є такі:

1) **орієнтація на людський вимір** у освітній діяльності ВНЗ, на визнання цінності та самобутності особистості студента та її гідності; у зв'язку з цим має відбуватися орієнтація навчально-виховного процесу на самоцінність життя, творчості, особистісного успіху особи як громадянина, особи, студента та майбутнього фахівця, реалізація принципів суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагогів і студентів, всебічного сприяння творчого потенціалу студента, як суб'єкта майбутньої професійної діяльності, в навчальному процесі;

2) **усвідомлення педагогами суб'єктності студента у навчальному процесі ВНЗ та її сприйняття, всебічна підтримка і забезпечення**: аксіомою для керівників і педагогів має бути усвідомлення наступного принципу: студент не є глиною, з якої можна виліпити все, що завгодно для них, а вона є активною особистістю з потужним різноманітним творчим потенціалом, яка, з одного боку, є рівноправним суб'єктом навчально-виховного процесу поряд з педагогом, а з іншого – бере з навчально-виховних впливів лише бажане та необхідне для неї;

3) **спрямованість навчального процесу до особистості студента як до його суб'єкта**, тобто створення умов для її самоактуалізації як суб'єкта навчальної діяльності; цьому випадку вищу освіту буде цікавити студент не як сукупність чи система певних психічних пізнавальних процесів і утворень, психічних станів і властивостей, а як цілісна творча особистість, яка активно формується та розвивається як суб'єкт буття, навчальної діяльності та учіння, самоактуалізується у навчальній діяльності;

4) **подолання відчуження культури і науки від вищої освіти та її орієнтація на гуманістичні цінності світової, національної і професійної культур**: навчально-виховний процес має бути спрямований на формування творчо-гуманістичної особистості студента як цілісного суб'єкта культури певного виду професійної діяльності, а результатом такого підходу є формування у студентів професійної культури взагалі та культури професійної поведінки та фахового мислення, зокрема;

5) **перенесення акценту з викладацької діяльності педагога на творчу навчальну діяльність студента**, на створення оптимальних умов для його самопрояву в навчальній діяльності, на формування у нього творчої методики учіння, самоосвіти та самоактуалізації у цій діяльності;

6) результатом впливу вищезазначених тенденцій є поступовий **перехід від традиційних, інформативних і монологічних методів і організаційних форм навчання до діалогічних**: основу сучасних методик і технологій має складати парадигма діалогу, які найбільш активно впроваджуються за допомогою ідей і принципів суб'єктно-діяльнісного навчання;

7) **комп'ютеризація і технологізація навчання**: у зв'язку з інтенсивним розвитком інформаційних технологій навчання виникають суттєві обставини для перегляду ряду фундаментальних підходів до організації навчального процесу, а, відповідно, розвиток локальних і глобальних електронних сітей, мультимедійних засобів навчання, стрімка побутова комп'ютеризація здатні суттєво змінити цілі, завдання, принципи, методи, методики, технології і зміст вищої освіти та її організаційні форми;

8) цілеспрямоване **впровадження** у навчальний процес **особистісно орієнтованих і суб'єктно-діяльнісних методик і технологій навчання**: дійсно, в сучасних умовах, з одного боку, потребує осмислення проблема “олюднення Людини” та збереження “екології Людини” в царині вищої освіти, а з іншого – застосування таких методик і технологій навчання, які дійсно сприяють актуалізації суб'єктних якостей студентів і допомагають у практиці навчального процесу їх закріпити та розвивати.

Таким чином, **сучасна дидактика вищої освіти**, спираючись на гуманістичну філософію освіти, провідні ідеї та положення особистісно орієнтованого та суб'єктно-діяльнісного навчання, має відкривати нові нетипові явища у навчальному процесі та **розв'язувати такі наукові завдання**: визначити таксономію цілей навчання та професійної підготовки студентів та

обґрунтувати їх зміст, виходячи, з одного боку, із сучасних тенденцій розвитку вищої освіти в провідних країнах світу, а з іншого – цінностей і пріоритетів національної системи освіти; обґрунтувати сутність отримання вищої освіти студентами та визначити її методологічну основу; досліджувати сутність, закономірності та принципи навчання та професійної підготовки, а також шляхи підвищення її розвивального та виховного впливу на студентів як на суб'єктів учіння; обґрунтувати дидактичні основи формування і розвитку суб'єктності студентів у навчальному процесі; обґрунтувати дидактичні умови, які сприяють творчій самоактуалізації студентів у навчальній діяльності як її суб'єктів; вивчати закономірності, принципи та механізми навчальної діяльності студентів і дидактичні основи формування творчої її методики, шляхи їх самоактуалізації у процесі навчання, навчальної діяльності, учіння і самоосвіти; обґрунтувати систему діалогічних методів навчання і творчі методики та технології ефективного їх застосування у навчальному процесі; вдосконалювати організаційні форми навчання з урахуванням сучасних загальноосвітніх, європейських, національних і суто професійних освітніх тенденцій і традицій, інформаційних та інших сучасних технологій навчання; обґрунтувати ефективні та об'єктивні критерії оцінювання результативності як усього дидактичного процесу, так і педагогічної діяльності суб'єктів викладання та успішності навчальної діяльності студентів; переосмислювати оціночно-результативний компонент навчального процесу та наповнити його особистісним, суб'єктно-діяльнісним і компетентнісним виміром тощо.

Після такого розуміння основних проблем сучасної дидактики вищої школи правомірно стверджувати, що її **об'єктом** є вища освіта, а **предметом** – система відношень: “суб'єкт викладання – суб'єкт учіння; суб'єкт учіння – навчальний матеріал; взаємовідношення між суб'єктами учіння; основні закономірності функціонування кожного компонента навчального процесу...” [Ягупов 2002: 207].

Отже, вона як галузь педагогічної науки досліджує цілі, закони, закономірності, принципи, зміст, методи та форми організації та проведення дидактичного процесу та зміст діяльності його суб'єктів. Різноманіття відношень між ними становить *сутність навчального процесу*. Безумовно, серед цих відношень найголовнішим є *союз викладання та учіння*, тобто взаємини педагога й студента.

Таким чином, сучасна дидактика вищої школи – це галузь педагогіки вищої школи, яка вивчає, узагальнює та обґрунтовує цілі, закономірності, принципи, зміст, форми та методи дидактичного процесу в вищому початковому закладі, взаємодію педагогів і студентів як суб'єктів процесу навчання, вплив різноманітних дидактичних явищ на формування і розвиток студента як творчої особистості та суб'єкта навчальної та майбутньої професійної діяльності.

Література

1. Ягупов В. (2002), Педагогіка : [навчальний посібник], Київ.